

Tal qual - Paul Valéry (trad. d'Antoni Clapés)

Tel quel era el nom d'una revista parisenca que durant els anys seixanta i setanta va publicar articles de l'últim grup de pensadors francesos que va tenir influència arreu del món: Philippe Sollers, Julia Kristeva, Roland Barthes, Jacques Derrida, Maurice Blanchot... El nom de la capçalera va originar l'adjectiu *telquelista*, que rebien els autors que, a mig camí entre la teoria i l'escriptura creativa, reflexionaven sobre el text, el marxisme, la psicoanàlisi, l'experimentalisme i el subjecte històric. Vaig tardar anys a adonar-me que el nom de la revista era un homenatge a *Tel quel*, l'assaig fragmentari que Paul Valéry va escriure durant dècades i que va publicar als anys quaranta. Més tard, però, vaig saber que en realitat provenia d'una frase de Nietzsche. Certament, Valéry i els col·laboradors de la revista es trobaven als antípodes ideològics, però coincidien en l'ambició conceptual i en l'exigència formal, de manera que haver-los connectat durant tant de temps, ni que fos de manera errònia, incorpora una certa justícia poètica (i mai més ben dit).

Hem tardat molt a disposar de l'edició catalana del llibre de Valéry, però la versió d'Antoni Clapés i el pròleg de Jordi Marrugat fan que l'espera hagi valgut la pena. Són més de quatre-centes pàgines de pensaments aforístics, que no se centren únicament en la literatura, ni tan sols en la creació, sinó que tracten temes com l'opinió pública, la injustícia, l'odi, el poder, la figura de l'intel·lectual i qualsevol que assaltés l'autor a la nit, ja que les reflexions, recollides en més de dos-cents quaderns, sorgien de l'insomni.

En pocs dies vaig llegir les primeres dues-centes pàgines i em va agafar una indigestió severa, ja que era incapaç de pair tanta acumulació de conceptes. Començava a subratllar i no acabava. Les frases requerien tota la meva atenció, no només perquè parlaven de qüestions allunyades entre si, sinó perquè Valéry s'estalvia el camí que duu d'una idea a l'altra i ens facilita tan sols les conclusions. Em sentia com si aspirés a veure el Louvre en un dia. Vaig decidir que aquest mes, en comptes de parlar de *Tel quel*, buscaria alguna novel·la. I en vaig començar una, de fet. Mentre la llegia, però, em retornaven alguns moments brillants de *Tel quel*, i ara no com a indigestió, sinó al contrari: trobava a faltar aquella precisió quirúrgica, aquella ironia gèlida. Llavors vaig decidir que havia de retornar al llibre, però en dosis raonables. I

així ho vaig fer. De la part que em faltava només n'he llegit la trentena llarga de pàgines que tracten sobre la literatura. La resta, la reservo per degustar sense pressa. De fet, la primera frase del llibre que vull citar es refereix a la digestió: “No hi ha res més original, res més propi d'un mateix, que nodrir-se dels altres. Però cal digerir-los. El lleó és fet amb xai assimilat.”

Resulta impossible resumir, ni que sigui mínimament, el contingut de *Tel quel*. Qualsevol aproximació hauria d'incloure paraules com solitud, esperit, precisió, disciplina, intel·lecte, perfeccionisme o puresa, aplicades a la manera com està escrit, però també a la concepció de l'obra d'art que té Valéry. L'autor de *Le cimetière marin* és conegut sobretot per oposar l'autoconsciència a la inspiració vàcua, però el llibre no és el fruit d'un esforç sostingut, sinó una acumulació de reflexions fetes al llarg de mig segle i que inclouen paradoxes i contradiccions.

El que demostra que som davant un text que mereix el qualificatiu de “clàssic” és que una part notable del que hi apareix ja està assumit per la cultura literària, tant pel lector com per altres autors. Així, quan Valéry es refereix a la relació entre somni i legislació ens fa pensar en Kafka, quan parla de la moral dominant ens recorda Foucault, quan esmenta la complicada successió de conseqüències que provoca qualsevol fet prefigura Borges, quan constata la infinitud de cada ésser sembla Pessoa, quan redueix l'amor a una fantasmagoria apunta a David Foster Wallace: cada lector hi trobarà els seus autors preferits.

La millor manera de no tergiversar Valéry és, crec, seleccionar unes quantes frases del llibre. Comencem per afirmacions que hem trobat citades en alguna altra banda i que no requereixen glossa: “Un poema mai no està acabat”; “La sintaxi és una facultat de l'ànima”; “Cal ser lleuger com l'ocell i no com la ploma”; “Un poema ha de ser una festa de l'intel·lecte”; “El lirisme és el desenvolupament d'una exclamació.”

Ara que es publiquen tants manuals d'escriptura, les meditacions de Paul Valéry resulten més necessàries que mai. Vegem-ne quatre que caldria que figuressin a l'entrada de totes les escoles d'escriptura: “El gust exclusiu per la novetat indica una degradació de l'esperit crític, perquè no hi ha res més fàcil que jutjar sobre la novetat d'una obra.”; “L'expressió del sentiment veritable sempre resulta banal. Com més veritables som, més banals ens

mostrem. Perquè cal cercar per no ser-ho.”; “En l’art d’escriure, hi ha prescripcions que són justes però inútils, bones però ximplotes”; “L’art i la feina tenen per objecte falsificar l’espontaneïtat i la sèrie.”.

Lluny de la prescripció i a prop de l’experiència creativa, Valéry ens regala uns observacions imprescindibles: “El poeta és el més utilitari dels éssers. Peresa, desesper, accidents del llenguatge, mirades singulars –tot el que perd, refusa, ignora, elimina, oblida l’home més pràctic-, el poeta ho recull i amb el seu art li atribueix algun valor.”; “Les veritables parts de l’estil són: les manies, la voluntat, la necessitat, els obllits, els expedients, l’atzar, les reminiscències.”; “En mi hi ha un imbècil, i cal que n’aprofiti els errors. A fora, cal que els amagui, que els excusi... Però a dins no els nego i miro de fer-los servir.”

L’edició d’Adesiara es presenta amb un pròleg de Jordi Marrugat que repassa la recepció de *Tel quel* a Catalunya, que es pot seguir en Carner, Riba i Foix, però també la influència de Joan Estelrich, que va ser qui va dur Valéry a pronunciar conferències a Catalunya en dues ocasions. La qüestió és, com sempre, si aquest llibre continua sent recomanable. Doncs bé, al meu entendre ho és sense cap dubte, si bé la fredor intel·lectual que hi domina pot xocar amb la sensibilitat actual que vindica la nostra dimensió corporal al marge del que anomenem ment, esperit o ànima. En efecte, poques obres resulten tan poc corporals com la de Paul Valéry, fins al punt que en ocasions costa vincular la seva aridesa mineral amb la humanitat. Com el *Tractatus* de Wittgenstein, ens posa en contacte amb la conceptualització extrema, que és certament una de les nostres possibilitats, si bé no pas la més habitual.

Disposem d’altres obres de Valéry en català, tant de poesia com de prosa. Laertes i després Columna van publicar el seu *Monsieur Teste*, que recorda el *Tel quel* perquè també és una obra en prosa, fragmentària i centrada en la ment del personatge, que en aquest cas és de ficció però que no sembla gaire allunyat de l’autor.

De *Tel quel* en podrien sortir uns quants breviaris temàtics, per degustar tranquil·lament mentre passegem per les cambres més il·luminades del nostre interior. Mereix ser el nostre llibre de capçalera, però no pas per llegir-lo abans d’adormir-nos sinó, al contrari, perquè ens pot ajudar a despertar-nos.